

- Félag fornleifafræðinga er mjög undrandi á því að ráðuneytið ætli sér að halda þeirri breytingu að færa Minjastofnun Íslands í undirsvið í þessari sameiningu til streitu, þrátt fyrir mikil andmæli þeirra sem að minjavernd starfa og hafa mikla sérþekkingu á faginu og stjórnsýsluhlutverki Minjastofnunar.
- Stjórnsýsla minjaverndar verður **mjög óskilvirk** ef þetta frumvarp verður samþykkt. Minjavernd og náttúruvernd eru ólík viðfangsefni í stjórnsýslu og minjavernd á ekkert sameiginlegt með rekstri þjóðgarða. Að reyna að samræma fremur skilvirkt kerfi minjavörslunnar að kerfi náttúruverndar, sem hefur lengi verið umdeilt og þungvirkt er endurspeglun á algjöru skilningsleysi á málaflokki minja. Í reynd jafnast þessi áform við að hrinda minjavernd fyrir ætternisstapa.
- Húsvernd hvergi verið nefnd sem mikilvægan málaflokkur. Ekki verður séð að málaflokkur húsverndar eigi nokkuð sameiginlegt með náttúruvernd og rekstri þjóðgarða.

Í þessu umdeilda frumvarpi er áætlað að sameina nokkrar undirstofnanir umhverfis-, orku-, og loftslagsstofnun í eina stofnun: Náttúruverndar- og minjastofnun. Félag fornleifafræðinga fagnar allri umfjöllun um stofnanir ríkisins, skiptingu þeirra og hlutverk. Að sameina sumar stofnanir, til dæmis alla þjóðgarða undir einn hatt er augljóst og þarft framfaraskref. Að hafa stjórnsýslu minjaverndar þar undir, það er með þjóðgördunum og gömlu náttúruvernd ríkisins, er hins vegar fráleit hugmynd enda á minjavernd á lítið sameiginlegt með náttúruvernd og enga samleið með rekstri þjóðgarða eða þjálfun landvarða. Stjórnsýsla minjaverndar verður mjög óskilvirk ef þetta frumvarp verður samþykkt. Í þessari nýju fyrirhugaðri stofnun verða málefni náttúruverndar og þjóðgarða sömuleiðis óhjákvæmilega í öndvegi vegna umfangs þeirra og fjölda starfsmanna sem um þau fjalla. Félag fornleifafræðinga er mjög undrandi á því að ráðuneytið ætli sér að halda þeirri breytingu að færa Minjastofnun Íslands í undirsvið í þessari sameiningu til streitu, þrátt fyrir mikil andmæli þeirra sem að minjavernd starfa og hafa mikla sérþekkingu á faginu og stjórnsýsluhlutverki Minjastofnunar. Þessi vinnubrögð eru í reynd með öllu óskiljanleg.

Stjórnsýslulegt hlutverk Minjastofnunar er að sinna stefnumótun, eftirliti og leyfisveitingu á sviði fornminja og húsverndar, hvort sem um ræðir friðlýsta eða friðaða minjastaði. Minjastofnun Íslands er því eftirlitsstofnun og tekur ákvarðanir um nauðsynlegar rannsóknir og veitir leyfi fyrir vísindarannsóknnum og breytingum á friðuðum og friðlýstum byggingararfi en stundar sjálf engar rannsóknir eða skráningu fornminja nema í undantekningartilvikum. Það gera sjálfstætt starfandi fornleifafræðingar og fornleifafyrirtæki/sjálfsseignarstofnanir. Íslandi er skipt í minjasvæði og á hverju svæði fyrir sig starfa minjaverðir sem hafa úrskurðarvald í skipulagsmálum.

Minjavernd og náttúruvernd eru ólík viðfangsefni í stjórnsýslu. Náttúrulegir staðir sem hafa verndargildi eru sýnilegir og stórir, en fornleifar láta lítið fyrir sér fara og eru jafnvel undir sverði. Þegar kemur að fornleifum er óvissuþátturinn umtalsverður, sérstaklega á deiliskipulagsstigi. Hlutverk umsagna minjavarða Minjastofnunar sem getur leitt til vettvangsskráningu á deiliskipulagsreit er því að draga úr þessari miklu óvissu, framkvæmdaaðila og minjavernd til mikilla heilla. Niðurstaðan er minni áhætta fyrir framkvæmdaaðila (þ.e. minni líkur að þeir komi óvænt

niður á fornminjar og kalla þurfi til fólk í dýran fornleifauppgröft) og betri nýting á fjármagni fyrir ríkið, jafnt og sveitarfélög og framkvæmdaaðila. Að reyna að samræma fremur skilvirkt kerfi minjavörslunnar að kerfi náttúruverndar, sem hefur lengi verið umdeilt, þungvirkt og fast í viðjum pólitíkur, er endurspeglun á algjöru skilningsleysi á málaflokki minja og jafnvel mikilli andstöðu við minjavernd á Íslandi. Í reynd jafnast þessi áform við að hrinda minjavernd fyrir ætternisstapa.

Umhugsunarvert er að í tillögum ráðuneytisins hefur húsvernd hvergi verið nefnd sem mikilvægan málaflokkur. Byggingarlist er ein af undirstöðugreinum menningar. Ekki verður séð að málaflokkur húsverndar eigi nokkuð sameiginlegt með náttúruvernd og rekstri þjóðgarða. Ekki hefur heldur verið rætt um mikilvægi fornminjasjóð og húsafriðunarsjóð í tillögum ráðuneytis. Báðir þessir sjóðir gegna mikilvægi hlutverki í verndum og rannsóknum á íslenskri menningu. Fornminjasjóður er einn helsti sjóður sem fornleifafræðingar nýta til þess að stunda rannsóknir og nýsköpun. Hann er ákaflega mikilvægur hlekkur í að skapa nýja þekkingu og ný sérfræðistörf sem gjarnan eru unnin utan höfuðborgarsvæðisins. Miðað við áherslur ráðuneytis hvað varðar nýsköpun og störf utan Reykjavíkur þá sætir það furðu að þessi sjóðir skulu ekki hafa fengið meira vægi í umfjöllun og framtíðarsýn ráðuneytisins.

Gegnum allt ferlið hefur verið augljóst að sú ákvörðun að sameina stofnanir út frá fjölda starfsmanna, 50 eða færri, fremur en málefnasviða og stjórnsýsluverka, hefur reynst afar ófarsæl nálgun. Í tilviki minjaverndar er ekki líklegt að kerfið verði skilvirkara, né að þau aðkallandi vandamál í minjavörslu, undirfjármögnun og undirmönnun, batni við að verða að undirsviði nýrrar stofnunar. Stofnanamenningar Minjastofnunar, þjóðgarða og náttúruverndarsviðs Umhverfisstofnunar eru gerólikar og ekki hafa verið færð sannfærandi rök fyrir því að sameining þessara mjög svo tilviljunarkenndu stofnana skili nokkru fyrir neinn.

Upplýsingaóreiða ráðuneytis í þessu máli er enn fremur mjög ámælisverð og er ekki þeim sem að standa til vegsauka. Í frumvarpinu á bls. 9 segir: „Umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytið fagnar því hversu margir umsagnaraðilar taka jákvætt í sameiningaráformin.“ Þetta er einfaldlega ekki rétt. Hið rétta er að margir sáu einstaka jákvæðar hliðar á sameiningaráformunum en meirihluti umsagna voru neikvæðar og allir sem hafa sérþekkingu á málefnum minjaverndar skiluðu inn neikvæðum umsögnum um málið. Félag fornleifafræðinga hefur ekki áður orðið vitni að svona vinnubrögðum og hefur átt í góðu samstarfi við ráðuneytið fram að þessu. Við undrumst því að það virðist hafa einbeittan vilja til að reyna fegra umsagnir á fyrri stigum. Sömuleiðis má benda aftur á að gerð var könnun á vegum Maskínu um viðhorf fólks til sameiningar í upphafi ferils, áður en þessi tilteknu sameiningaráform voru kynnt. Niðurstöðum könnunarinnar er ekki skipt niður eftir stofnunum en vitað er að ánægja með möguleika sameiningar (sem ekki var lýst nánar í könnuninni) er mjög mismunandi milli stofnanna. Við teljum fráleitt að könnun um almenna sameiningu sett fram sem stuðningsyfirlýsing við þessa tiltekna sameiningu eins og ráðuneytið gerir ítrekað.

Félag fornleifafræðinga gerir alvarlegar athugasemdir við það hve stuttur umsagnarfrestur er á jafn stóru og umdeildu máli sem þessu og telur hann vera lítilsvirðinu við þá sem skila inn umsögn. Miðað við hve umfangsmikið málið er hefði verið æskilegt að hafa umsagnarfrestinn a.m.k. þrjár vikur. Hér má nefna að innan ráðuneytisins er skýrsla í vinnslu um stöðu minjaverndar á Íslandi. Við

teljum það algjört stórslys ef alþingismenn sem eiga að fjalla um framvarpið hafi ekki aðgang að þessari skýrslu, sem og fagfólk sem vinnur að málaflökkinum. Nauðsyn þess að alþingisfólk taki bestu upplýstu ákvarðanir þarf ekki að tíunda hér. Heppilegra hefði því verið að skýrslan hefði verið tilbúinn og aðgengileg áður en drög að frumvarpinu litu dagsins ljós.

Minjavernd á Íslandi á sér langa sögu. Fjallað er um minjavernd í Grágás frá 12. öld en fyrsta löggjöf sem endurspeglar viðhorf nútímans um minjar var sett árið 1907. Síðan þá hefur mikið breyst til fagnaðar. Með setningu laga um menningarminjar nr. 80/2012 færðumst við nær ítölskum minjalögum sem þykja hvað best. Mikið framfaraskref var líka þegar Ísland skrifaði loks undir Landslagssáttmálann. Verði af þessari sameiningu og Minjastofnun breytt í undirsvið Náttúruverndar- og minjastofnun verður sá lagarammi og stjórnsýsla sem snýr að minjavernd á Íslandi veikt. Við teljum óverjandi fyrir Ísland sem hluti af alþjóðasamfélaginu að gera slíkt og enda byggjum við ímynd okkar að miklu leyti á þeirri menningu og þekkingu sem felst í minjum.

Virðingarfyllst,
Stjórn Félags fornleifafræðinga